
WYMAZANE. SZTUKA /NIE/ZNANYCH KOBIET

Seminarium

Głównym zamierzeniem proponowanego seminarium jest przywrócenie pamięci o twórczyniach, nieuznawanych dotąd za pierwszoplanowe czy wręcz zapomnianych w dotychczasowych syntezach i historiach kultury. Łącząc perspektywę badań teatrologicznych, kulturoznawczych, antropologicznych, muzykologicznych, związanych z historią sztuki, filmoznawczych, biograficznych i kobiecych, podejmujemy dyskusję nad „białymi plamami” istniejącymi w polskich studiach humanistycznych – nad marginalizacją doświadczenia kobiecego, praktyki i twórczości kobiecej.

Ewa Benesz
Fot. Antoni Karwowski

Zapraszamy do wspólnego konstruowania narracji historycznej alternatywnej wobec istniejących – narracji, która uwzględnia szeroki udział kobiet w historii kultury; narracji, która przedstawia zjawiska artystyczne z perspektywy kobiecej, biorącej pod uwagę inne, marginalizowane dotąd dyskursy; narracji, która podważa zastane hierarchie i podaje w wątpliwość tradycyjne paradygmaty, podług których są selekcjonowane i opisywane

**„- Dlaczego nie
udzielasz wywiadów?
- Bo nikt mnie o to nie
prosi.”**

Z MARIĄ MAJ ROZMAWIAŁ MIKE URBANIAK
(2014)

zjawiska artystyczne. Proponujemy rozszerzenie spojrzenia na zjawiska teatralne, dziedzictwo kulturowe i archiwa dotąd pomijane i marginalizowane ze względu na ich niedostateczne wpasowanie się w utrwaloną, zbudowaną wokół odgórnie przyjętych wartości

i kategorii wzniosłości polską tożsamość zbiorową. Zachęcamy do patrzenia z ukosa – uważnego i dowartościowującego realne doświadczenia kosztem fantazmatów, a zarazem ciekawego mikrohistorii, które przez wielką historię nierzadko są zepchnięte na margines widzenia.

Wszystkie spotkania (prócz wizyty studyjnej w pracowni Gosławskich) odbywać się będą w Sali Multimedialnej Instytutu Sztuki PAN przy ul. Długiej 26 (II piętro).

Zapraszamy 19 i 26 listopada, 10 grudnia, 21 i 28 stycznia, 11 i 18 lutego, 3, 17, 24 i 31 marca, 7 i 21 kwietnia, 5 i 19 maja, 9 i 23 czerwca.

Koordinacja spotkań:

dr Katarzyna Kułakowska
Zakład Historii i Teorii Teatru
katarzyna.kulakowska@ispan.pl

Kalendarium spotkań

19 LISTOPADA /// WTOREK /// GODZINA 14:30

Twórczość krytycznoliteracka Leonii Jabłonkówny w dwudziestoleciu międzywojennym /// mgr Grażyna Chmielewska

wykład + dyskusja /// 1,5 h /// ISPAN

Leonia Jabłonkówna, znakomita krytyczka teatru, jest ciągle postacią nie dość znaną. Historycy i krytycy teatru znają, w jakimś stopniu, jej twórczość powojenną, teksty publikowane w latach 1952-1976, m.in. w „Teatrze”, „Tygodniku Powszechnym”, „Dialogu”. Mniej znany jest fakt, że Jabłonkówna jako krytyczka sztuki debiutowała w 1927 roku w tygodniku „Bluszcz” i do 1932 roku ogłosiła tu ponad trzydzieści tekstów: relacji z wystaw i dłuższych, tematycznych artykułów. W latach 1933-1937 współpracowała z „Wiadomościami Literackimi” i opublikowała tu ponad 50. recenzji filmowych. Już te jej teksty świadczyły o niemałym talencie literackim i ciekawym, indywidualnym spojrzeniu na zagadnienia sztuki, owocowały też różnymi refleksjami w późniejszej publicystyce teatralnej. Tematem wykładu będzie właśnie twórczość Jabłonkówny w 20-leciu międzywojennym, powiązana z informacjami biograficznymi dotyczącymi pisarki.

Leonia Jabłonkówna

26 LISTOPADA /// WTOREK /// GODZINA 14:30

Żywioł liryczny i misteriość w aktorstwie Reduty. Wanda Osterwina wobec braci Stefana i Józefa Jaraczów /// mgr Ksenia Lebiedzińska

wykład + dyskusja /// 1,5 h /// ISPAN

Wanda Osterwina

Punktem wyjścia dla planowanego wystąpienia będzie obecne w teorii i krytyce teatralnej Mieczysława Limanowskiego pojęcie aktorstwa misteriolego. Jego reprezentantami w zespole Reduty według krytyka byli Wanda Osterwina i Józef Poremba Jaracz – młodszy, tragicznie zmarły brat Stefana Jaracza. Dopełnieniem wystąpienia będzie opis relacji artystycznej Osterwiny i Stefana Jaracza, niekwestionowanej legendy warszawskiego zespołu. Poprzez opis scenicznych spotkań Wandy Osterwiny i braci Jaraczów podejmiemy próbę doprecyzowania pojęcia zaproponowanego przez Mieczysława Limanowskiego oraz opisanie rangi Wandy Osterwiny w zespole Reduty.

10 GRUDNIA /// WTOREK /// GODZINA 14:30

Wyzwania metodologiczne wywiadów biograficznych na przykładzie realizacji notacji filmowych w ramach projektu „HyPaTia. Kobieta Historia Polskiego Teatru” /// Ewa Helvelke i Michał Januszaniec**konwersatorium /// 1,5 h /// ISPAN**

Notacje filmowe: zarejestrowane i opublikowane na stronie HyPaTii wywiady z kobietami zawodowo związanymi z artystyczną pracą w teatrze przeprowadzane w latach 2013-2017. Ich głównym celem było ukazanie bohaterek w złożonej przestrzeni historycznej, kulturalnej i politycznej. Dobór respondentek: zróżnicowany w kontekście rozpoznawalności, dorobku, miejsca pracy. Kwestie podejmowane w wywiadach obejmowały temat edukacji, doświadczenia pracy zawodowej, jak i funkcjonowania kobiet w strukturach instytucji teatralnych. Główne wyzwania metodologiczne napotkane w trakcie realizacji wywiadów dotyczyły z jednej strony kwestii organizacji procesu przeprowadzenia notacji (Jak zbudować bezpieczną przestrzeń do rozmowy? Jak płeć wykonawców determinuje podział ról w zespole? Kiedy kamera ogranicza, a kiedy pomaga w rozmowie?), z drugiej – (nie)możliwości dotarcia do bezpośredniego doświadczenia (W jakim stopniu wywiad jest dla rozmówczyń ich kreacją aktorską? Jak ustalić granice szczerości w wywiadzie? Jak definiować kategorię prawdy?).

21 STYCZNIA /// WTOREK /// GODZINA 14:30

Dorota Kędzierzawska**Dorota Kędzierzawska: idę pod prąd**

/// mgr Marcin Radomski

wykład + dyskusja /// 1,5 h /// ISPAN

Dorota Kędzierzawska jest reżyserką i scenarzystką. Zrealizowała sześć pełnometrażowych filmów fabularnych pokazywanych i nagradzanych na najważniejszych festiwalach filmowych świata, a jej szkolna etiuda nominowana była do studenckiego Oscara. Zawsze szła pod prąd – wbrew obowiązującym nurtom filmowym, bardziej od centrum interesuje ją margines. Istnieje na uboczu polskiej kinematografii, z dala od powszechnie dominującego dyskursu.

28 STYCZNIA /// WTOREK /// GODZINA 14:30

Architektki /// prof. dr hab. Marta Leśniakowska**wykład + dyskusja /// 1,5 h /// ISPAN**

Spotkanie poświęcone wybitnym polskim architektkom – Dianie Reiterównie, Barbarze Brukalskiej, Helenie Syrkusowej, Halinie Skibniewskiej, Jadwidze Grabowskiej-Hawrylak, Anatolii Hryniewickiej-Piotrowskiej i Gizeli Marguliesównie – i ich roli w kształtowaniu modernistycznej wizji architektury i urbanistyki polskiej oraz sporach z wciąż obecnym stereotypem patriarchalnego świata budowniczego, w którym jedynym „ojcem dzieła” nadal pozostaje mężczyzna-architekt.

Barbara Brukalska

11 LUTEGO /// WTOREK /// GODZINA 14:30

Kobiety piszą o sztuce. Zofia Węgierska (1822-1869) zapomniana felietonistka i korespondentka „Biblioteki Warszawskiej” /// prof. dr hab. Joanna Sosnowska**wykład + dyskusja /// 1,5 h /// ISPAN**

Pierwsze teksty o sztuce noszące znamiona krytyki artystycznej pisane przez kobiety pojawiły się w czwartym dziesięcioleciu XIX wieku, od końca lat siedemdziesiątych tego stulecia możemy mówić o profesjonalizacji tej działalności, w początkach XX wieku pisanie o sztuce przez kobiety stało się czymś oczywistym, ale nadal tylko opinie wydawane przez mężczyzn miały wagę sprawczą. Dopiero w dwudziestolecie międzywojennym sytuacja zaczęła ulegać zmianie.

Zofia Węgierska (1822-1869), fascynująca postać późnego romantyzmu, przyjaciółka Słowackiego i Norwida, muza artystów – Leona Kaplińskiego, Henryka Rodakowskiego i Marcelego Guyskiego, obserwatorka życia paryskiego II Cesarstwa. O sztuce pisała „między innymi”, interesując się szeroko rozumianym życiem społecznym i kulturą. Dostrzegła malarstwo Prerafaelitów, zachwycała się Delacroix, nie lubiła sztuki Courbetta, zignorowała pierwsze wystąpienia Maneta. Przedkładała wzniosłość nad piękno. Wielu odbiorców uważało, że pisze po męsku.

Zofia Węgierska

Dyrektorski duet: Berwińska i Wróblewska /// dr hab. Piotr Morawski**seria trzech konwersatoriów /// 2 h /// ISPAN**

Konwersatorium poświęcone Wandzie Wróblewskiej i Krystynie Berwińskiej – dyrektorce i kierownicze literackiej Teatru Ziemi Mazowieckiej w latach 1956-1968 – i tworzonemu przez nie teatrowi, którego misją od początku było upowszechnianie kultury teatralnej w mazowieckich wsiach i miasteczkach. Dekada ich dyrekcji to czasy pionierskie, lecz także okres spektakularnych sukcesów prowadzonego przez nie teatru. Chciałbym przyjrzeć się specyfice ich dyrekcji – i dyrekcji innych teatrów objazdowych prowadzonych przez kobiety – prowadzonej przez nie polityce repertuarowej oraz pracy scenicznej – obie również reżyserowały. Na podstawie recenzji, prasy oraz archiwaliów chciałbym zrekonstruować narrację, jaką budowały na temat swój i Teatru Ziemi Mazowieckiej.

Krystyna Berwińska

Wanda Wróblewska

18 LUTEGO /// WTOREK /// GODZINA 14:30**Spotkanie 1. Państwowy Teatr Ziemi Mazowieckiej
1956-1968: wizja i misja****03 MARCA /// WTOREK /// GODZINA 14:30****Spotkanie 2. Wanda Wróblewska: dyrektorka i reżyserka****31 MARCA /// WTOREK /// GODZINA 14:30****Spotkanie 3. Krystyna Berwińska: reżyserka i kierowniczka****17 MARCA /// WTOREK /// GODZINA 14:30****Reżyserki z zespołu Reduty: Wanda Osterwina i Maria Dulęba**

/// mgr Ksenia Lebedzińska

wykład + dyskusja /// 1,5 h /// ISPAN

Tematem wykładu będzie zjawisko reżyserowania spektakli Redutowych przez członkinie zespołu, na przykładzie Redutowej premiery *Alchemika miłości* Wacława Rogowicza w reż. Marii Dulęby (premiera: 7 IV 1922) oraz występów gościnnych Wandy Osterwiny w Wilnie w sztuce Włodzimierza Chełmickiego *Wojna i miłość* (premiera: sierpień 1922) w jej własnej reżyserii. Wystąpienie będzie także próbą odpowiedzi na pytanie o specyfikę ich stylu reżyserskiego w teatrze kojarzonym z osiągnięciami Juliusza Osterwy, Mieczysława Limanowskiego, Leona Schillera czy Edmunda Wiercińskiego.

Maria Dulęba

24 MARCA /// WTOREK /// GODZINA 14:30

Wanda Gosławska: w cieniu męża /// dr Anna Wiszniewska**wizyta studyjna /// 2 h /// Pracownia Gosławskich /// ul. Nobla 23/25**

Mozaika Wandy Gosławskiej zachowana w gmachu dawnego Kombinatów Dźwigów Osobowych przy ul. Postępu 12 w Warszawie

Wanda Gosławska, ceniona w latach 60. i 70. ceramiczka, twórczyni monumentalnych kompozycji ceramicznych związanych z architekturą. Ta bardzo zdolna i płodna artystka miała „nieszczęście” być żoną sławnego rzeźbiarza Józefa Gosławskiego – twórcy pomników, medali i monet (m.in. słynnej 5-złotówki z rybakim). Po śmierci męża stała się strażniczką jego pamięci, poświęcając się zachowaniu i uporządkowaniu jego spuścizny oraz utrzymaniu rodziny (miała 2 córki w wieku szkolnym). Żyjąc w cieniu męża swoją twórczość traktowała jako mniej ważną, związaną z mniej trwałym tworzywem (ceramiką) i „użytkowością” postrzeganą nawet dziś jeszcze jako wstydlivy margines działalności artystycznej.

7 KWIETNIA /// WTOREK /// GODZINA 14:30

Kolektyw filmowy Amber (Newcastle) i praktyka współpracy z kobietami z lokalnej społeczności górniczej w północnej Anglii /// dr Karolina Kosińska**konwersatorium /// 1,5 h /// ISPAN**

Założony pod koniec lat 60. XX w. kolektyw filmowy Amber niemalże od początków swego istnienia skupiał się na współpracy z lokalnymi społecznościami górniczych (a od pewnego momentu post-industrialnych) obszarów północnej Anglii. Choć kolektyw nie składa się z samych kobiet, to właśnie ich zaangażowanie i wrażliwość nadają ton prowadzonym przezeń filmowym i fotograficznym projektom. Filmy realizowane w latach 80. i 90. przez Amber dotyczą przede wszystkim kobiet borykających się ze społecznymi, ekonomicznymi, a także politycznymi problemami ówczesnej Anglii. Włączając mieszkanki tego regionu w ścisłą współpracę przy filmach, twórczynie z kolektywu przyjmują ich perspektywę. Efekty tych działań dają impuls do refleksji na temat wspólnotowości, kwestii autorstwa i aktywności na rzecz lokalnych społeczności kobiet.

21 KWIETNIA /// WTOREK /// GODZINA 14:30

Biografie niemożliwe: Lidia Zamkow /// mgr Olga Drygas**konwersatorium /// 1,5 h /// ISPAN**

Lidia Zamkow jest postacią fascynującą, nieoczywistą i niejednoznaczną. Z jednej strony funkcjonuje jako „buntownica” i autorka kontrowersyjnych adaptacji klasyki; z drugiej zaś przedstawia się jako „żona, matka, gospodyni” (Krystyna Starczak-Kozłowska, 1976), dla której teatr nie może być spełnieniem. Jako zdeklarowana moralistka jest jednak wywrotowa, anty-tradycyjna, choć tradycjonalistyczna. W teatrze przełamująca schematy, wykonująca „<męski> zawód” (tamże), w życiu osobistym – eksponująca kobiecość. Jednak wciąż jest jedną z niewielu polskich reżyserek sprzed przełomu roku 1989. Kim była Lidia Zamkow? Jaki był jej teatr? Jakie miejsce jej działalność zajmuje w historii tamtego okresu? Czy można patrzeć na Zamkow z perspektywy feministycznej, jaka była jej rola emancypacyjna? I – co być może najważniejsze – jak kreuje się społeczna pamięć teatru lat 1944-1982 z perspektywy twórczości Lidii Zamkow?

Lidia Zamkow
Fot. Edward Hartwig

05 MAJA /// WTOREK /// GODZINA 14:30

Wytwarzanie mitu: Zamkow: dwie albo trzy rzeczy, które o niej wiem

/// mgr Olga Drygas

konwersatorium /// 1,5 h /// ISPAN

W 2012 roku Lidię Zamkow „wywołała” z archiwów Weronika Szczawińska tworząc spektakl w ramach cyklu RE//MIX-ów – cyklu poświęconego poszukiwaniu i określaniu punktów odniesienia dla współczesnych praktyk performatywnych. Spektakl *Lidia Zamkow: 2 albo 3 rzeczy, które o niej wiem* nie zmierzał do odpowiedzi na pytanie, kim była Zamkow, lecz pozostawał próbą zbadania samej potrzeby jej dookreślenia (choćby jako antenatki współczesnych reżyserów). Proces poszukiwania tożsamości Zamkow okazał się ponownym wytwarzaniem historii, odczytywaniem materiałów zgodnie z postawioną hipotezą – szukaniem tego, co chciało się znaleźć. Sama Szczawińska przyznawała się do potrzeby „odnalezienia w historii Lidii Zamkow choćby niewielkiego rysu reformatorki teatru, świadomej feministki, prekursora trzeciej fali” (Marta Keil, 2012). Remix ten przede wszystkim odsłonił potrzebę budowania mitów oraz sposoby funkcjonowania – zarówno indywidualnej, jak i zbiorowej – pamięci. Cały spektakl opierał się na procesie poszukiwania (i problematyzowaniu tego procesu): z jednej strony – poszukuje się wiedzy o historii (nieobecnej w dyskursie) reżyserki teatralnej; z drugiej zaś – poszukuje się bohaterki, sposobów wytworzenia mitu, który można by wykorzystać zgodnie z własnymi potrzebami. Będzie on też punktem wyjścia do próby odpowiedzi na pytanie o sposoby konstruowania alternatywnej narracji historycznej.

Lou Andreas-Salomé

19 MAJA /// WTOREK /// GODZINA 14:30

Lou Andreas-Salomé: zapomniana twórczość /// dr Dorota Kownacka-Rogulska

wykład + dyskusja /// 1,5 h /// ISPAN

Z powodu licznych bliskich znajomości z wielkimi tego świata: Rainerem M. Rilke, Friedrichem Nietzschem, Paulem Ree, Zygmuntem Freudem, Lou znana jest głównie z tekstów wspomnieniowych, choć pisywała przede wszystkim poważne rozprawy psychoanalityczne, wypowiadała się w kwestiach sztuki, estetyki. W wielu tekstach tych znanych mężczyzn można odnaleźć ślady myśli, których była inicjatorką i pioniersko podejmowała je we własnej twórczości.

9 CZERWCA /// WTOREK /// GODZINA 14:30

Spór o wydanie literackiej spuścizny po Pauli Modersohn-Becker /// dr Dorota Kownacka-Rogulska

wykład + dyskusja /// 1,5 h /// ISPAN

Malarka prowadziła dzienniki, które, zdaniem Rainera M. Rilkego, mogłyby zaszkodzić recepcji dzieł wizualnych, nie dorównywały im bowiem dojrzałością, co więcej rzucały złe światło na jej przyjaciół. Pisma jednak wyszły. Trud macierzyństwa i pracy malarskiej przekreślony bądź podkreślony słownym komentarzem, może być odebrany jako dopełnienie człowieczeństwa, ale też jako niebezpieczny ekshibicjonizm literacki, potęgujący i odkształcający ekshibicjonizm artystyczny.

Paula Modersohn-Becker

23 CZERWCA /// WTOREK /// GODZINA 14:30

The Beaver Hall Group /// dr Dorota Kownacka-Rogulska

wykład + dyskusja /// 1,5 h /// ISPAN

The Beaver Hall Group to żeńska grupa kanadyjskich malarek założona w 1920 roku w Montrealu, profesjonalistek, modernistek z własnym podejściem do sztuki jako zjawisko odosobnione i rzadkie, warte chyba omówienia.